

УДК 339.727.3

О. Долиновська, асп.

МІЖНАРОДНИЙ КРЕДИТ: ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА, СУТНІСТЬ ТА ВИДИ

У статті подано дослідження сутності міжнародного кредиту, а також його функції і наслідки. Наведені особливості формування урядових кредитів та їх основний різновид.

Ключові слова: міжнародний кредит, урядовий кредит, державний борг, державний кредит, боргові зобов'язання, кредитні відносини, державна позиція.

В статье представлены исследования сущности международного кредита, а также его функции и последствия. Приведены особенности формирования правительственных кредитов и их основная разновидность.

Ключевые слова: международный кредит, правительственный кредит, государственный долг, государственный кредит, долговые обязательства, кредитные отношения, государственный заем.

The article are given the essence of international research credit and its functions and effects. The features of government loans and their basic form.

Keywords: international credit, government loan, public debt, public credit, debt, credit relations, government borrowing, budget deficit.

В умовах сталого розвитку економіки за допомогою податків та інших надходжень до бюджету держава отримує достатньо коштів для свого нормального функціонування. Та досить часто в період кризи податкових коштів недостатньо, тоді держава змушена залучати необхідні кошти ззовні. Здійснюючі державні позики країна має змогу використовувати додаткові можливості, що відкриваються перед нею. На початку розвитку кредитних відносин джерелом таких додаткових надходжень до бюджету були внутрішні фінансові ресурси держави: підприємства, банківські установи та навіть приватні особи. Але з розвитком зовнішньої торгівлі та поглибленням міжнародних зв'язків валютні відносини держави вийшли на новий світовий рівень, де кредиторами запозичень виступають уряди інших країн та міжнародні фінансові організації.

Міжнародні валютні відносини є невід'ємною складовою ланкою світової економіки. Їх функціонування й розвиток пов'язані з обслуговуванням всього комплексу економічних зв'язків, що складаються між окремими країнами, юридичними суб'єктами ринку та приватними особами. Йдеться про обслуговування зовнішньої торгівлі, вивіз капіталу, надання позик і кредитів, науково-технічний обмін, розвиток туризму, інші державні та приватні стосунки.

Входження України у світовий фінансовий простір, відносини з міжнародними фінансовими організаціями, інвестиційна та кредитна політика нашої держави в умовах сучасної глобалізації визначається, насамперед, станом та результатами реформування економіки країни. Активна участь нашої держави у кредитуванні та міжнародному русі капіталів приводить до необхідності досліджень в галузі зовнішніх запозичень. З цією метою доцільно дати економічний аналіз актуальних проблем кредитних процесів на міжнародному рівні, які відбуваються з часу здобуття Україною незалежності. Тому вкрай необхідно визначити сутність міжнародного кредиту його джерело та наслідки для економіки країни в цілому.

За останнє десятиріччя кредитування урядів держав за рахунок вільних коштів певних країн чи спеціально створених фондів стало досить популярним у глобальному світі. Зауважимо, що в сучасній науковій літературі сформовано різноманітні підходи до дослідження міжнародного кредиту. Обґрунтуванню міжнародного кредиту та його наслідків приділяли увагу такі відомі економісти як Р. Барро, Дж. Бьюкенен, А. Лернер, Ф. Модильяні, Т. Мальтус, Д. Юм, Д. Сей, Д. Кейнс. Різні аспекти аналізу державного боргу, доцільності міжнародного кредитування розкриті у роботах сучасних українських та російських економістів. Зокрема, теоретичні підвалини пізнання такого явища як державний борг містяться у доробку В. Базилевича, І. Лютого, В. Андрущенко, В. Федосова, Т. Вахненко, Є. Гайдаря

та інші. Розвиток глобалізаційних та інтеграційних процесів дає підставу стверджувати, що на сучасному етапі розвитку економіки дослідження наукових понять та сутності міжнародного кредиту є надзвичайно актуальним завданням. Тому можна стверджувати, що тема міжнародних кредитів здавна цікавила економістів цілого світу і залишається актуальною і сьогодні. Особливу увагу приділяється державним позичкам та урядовим кредитам, оскільки їхня присутність несе за собою тягар, який лягає на національну економіку.

Метою статті є дослідження сутності та значення урядового кредиту на міжнародному та національних ринках, а також його межі і наслідки. Важливим завданням є наукове осмислення сутності міжнародного кредиту та тих чинників які посприяли його зародженню, визначення його принципів та функцій.

Залучення фінансових ресурсів державою на кредитній основі для покриття власних потреб є прийнятною та об'єктивно зумовленою практикою здійснення економічної діяльності. Економічна суть цього процесу полягає в тому, що у певний час є вільний капітал як в середині країни, так і за її межами. Ці капітали здійснюють рух із метою пошуку сфер свого застосування. Участь держави у міжнародному русі капіталів є фактом її входження до світо-господарського простору. Активна політика держави на зовнішньому ринку капіталів законно призводить до утворення державного боргу.

Відомі російські економісти Смірнов А. Л. та Красавіна Л. Н. дають таке визначення міжнародного кредиту: "Міжнародний кредит – це рух позичкового капіталу у сфері міжнародних економічних відносин, пов'язаний з наданням валютних і товарних ресурсів на умовах повернення, терміновості і сплати відсотків. Кредиторами і позичальниками виступають приватні підприємства (банки, фірми), державні установи, уряди, міжнародні та регіональні валютно-кредитні і фінансові організації" [5]. Об'єктивною основою розвитку міжнародного кредиту стали вихід виробництва за національні межі, посилення інтернаціоналізації господарських зв'язків. Інтенсифікація світогосподарських зв'язків, поглиблення міжнародного поділу праці обумовили збільшення обсягів, подовження і диференціацію термінів міжнародного кредиту.

Міжнародний кредит бере участь у кругообігу капіталу на всіх його стадіях: при перетворенні грошового капіталу у виробничий у результаті експорту устаткування, сировини, палива; у процесі виробництва у формі кредитування під незавершене виробництво; при реалізації товарів на світових ринках.

Виходячи з вище зазначеного очевидно, джерелами міжнародного кредиту є: тимчасово вивільнена в підприємств у процесі кругообороту частина капіталу в грошовій формі; грошові нагромадження держави й особистого сектора, що мобілізуються банками. Міжна-

родний кредит відрізняється від внутрішнього міждержавною міграцією й укрупненням цих традиційних джерел за рахунок їх залучення з ряду країн. Хоча міжнародний кредит опосередковує рух товарів, послуг і капіталів у зовнішньому обігу, рух позичкового капіталу за національним кордоном є відносно самостійним стосовно товарів, вироблених за рахунок позичкових коштів. Це зумовлено погашенням кредиту за рахунок прибутку від експлуатації введеного в дію за допомогою позичкових коштів підприємства, а також використанням кредиту в некомерційних цілях [5].

Сучасна міжнародна фінансова-кредитна система бере початок з Бреттон-Вудської угоди. Перші два повоєнні десятиріччя на Заході проходили під знаком розробленої ще у 30-ті роки ХХ сторіччя Джоном Кейнсом теорії "повної зайнятості", або "регульованого капіталізму". Появі цієї теорії передувала найглибша в історії економічна криза, яка поставила під сумнів загальновизнаний на той час постулат про автоматичне регулювання ринком процесів економічного відтворення і небажане втручання держави в ці процеси [6, с.35].

Наростання суперечностей розвитку світового господарства обумовило особливу увагу в економічних теоріях щодо світогосподарських зв'язків. Відтак велика увага приділялася проблемі регулювання міжнародної валютно-кредитної сфери.

Аналіз чинників і наслідків зростання напруги в міжнародних економічних відносинах привів економістів і політиків до усвідомлення необхідності проведення радикальних змін у цій сфері вже на початку 40-х років минулого сторіччя. Це усвідомлення підкріплювалося ще й власними практичними потребами союзників по антигітлерівській коаліції: в той час як одні з них конче потребували фінансової допомоги для відбудови потерпілих від війни національних економік, інші, маючи можливість (і навіть потребу) надати цю допомогу, побоювались безповоротної втрати наданих у позику коштів.

Погоджуючись запозичувати акумульовані кошти і продавати власну продукцію своїм союзникам у кредит, США, зрештою, потребували створення такого міжнародного механізму переміщення фінансових ресурсів, який би гарантував не тільки раціональне використання кредитів позичальником, а й повернення їх згодом кредиторам.

На думку українського дослідника Савчука В.С. нагальною потребою якнайскорішої відбудови зруйнованих війною господарських комплексів, надання фінансової підтримки економічно менш розвиненим союзникам по коаліції, відновлення функціонування світових ринків товарів і капіталів, так само як і необхідність усунення потенціальної загрози повторення нищівної глобальної економічної кризи, спонукали лідерів країн дійти висновку про доцільність створення більш досконалої схеми розбудови повоєнних міжнародних валютно-фінансових відносин [6].

Взаєморозуміння поширювалось і на проблему доцільності створення міжнародної валютної організації, яка б контролювала всю систему та реалізовувала б механізм валютної співпраці. Цільовим призначенням кредитів цих установ стабілізація, функціонування грошово-кредитних систем, поповнення валютних резервів та підтримка платіжного балансу держав-позичальників.

Сьогодні ж функціонують декілька установ міжнародного кредитування, такі як МВФ, Світовий банк, ЄБРР тощо. Як стверджує Савчук В.С. зв'язок міжнародного кредиту з відтворенням виявляється в його принципах:

1) повернення: якщо отримані кошти не повертаються, то має місце безповоротне передання грошового капіталу, тобто фінансування;

2) терміновість: забезпечує повернення кредиту у встановлені кредитною угодою терміни;

3) платність: відображає дію закону вартості та спосіб здійснення диференційованих умов кредиту;

4) забезпеченість: виявляється в гарантіях його погашення;

5) цільовий характер: передбачає визначення конкретних об'єктів позики (наприклад, "зв'язані" кредити) та її застосування насамперед для стимулювання експорту країни-кредитора [6, с.145].

Принципи міжнародного кредиту виражають його зв'язок з економічними законами ринку і використовуються для досягнення поточних стратегічних завдань суб'єктів ринку і держави.

Аналіз засвідчує, що міжнародний кредит виконує певні функції, які відображають специфіку руху позичкового капіталу у сфері міжнародних економічних відносин:

1. Перерозподіл позичкових капіталів між країнами для забезпечення потреб розширеного відтворення. Через механізм міжнародного кредиту позичковий капітал потрапляє в ті сфери, яким віддають перевагу економічні агенти з метою отримання прибутків. Тим самим кредит сприяє вирівнюванню національного прибутку у середній прибуток і підвищенню його маси.

2. Економія витрат обігу у сфері міжнародних розрахунків через заміну справжніх грошей кредитними, а також шляхом розвитку і прискорення безготівкових платежів, заміни готівкового валютного обігу міжнародними кредитними операціями. На основі міжнародного кредиту виникли кредитні кошти міжнародних розрахунків – векселі, чеки, а також банківські перекази, депозитні сертифікати та ін. Економія часу обігу позичкового капіталу в міжнародних економічних відносинах збільшує час продуктивного функціонування капіталу, забезпечуючи розширення виробництва і зростання прибутків.

3. Прискорення концентрації і централізації капіталу. Завдяки залученню іноземних кредитів прискорюється процес капіталізації додаткової вартості, розсуваються межі індивідуального нагромадження, капітали підприємців однієї країни збільшуються за рахунок приєднання до них коштів інших країн.

На думку відомого українського вченого Лютого І.О. значення функцій міжнародного кредиту нерівноцінне і змінюється в міру розвитку національного і світового господарства. У сучасних умовах міжнародний кредит виконує функцію регулювання економіки і сам є об'єктом регулювання [3].

Міжнародний кредит відіграє важливу роль в сучасній економічній системі країни, зокрема: сприяє інтернаціоналізації виробництва та обміну; сприяє зміцненню міжнародних економічних зв'язків; підвищує економічну ефективність зовнішньої торгівлі, стимулює та прискорює ріст світового товарообороту; забезпечує безперервність міжнародних розрахунків та прискорює обіг коштів у міжнародному обороті; слугує методом регулювання платіжних балансів; посилює конкуренцію між країнами, оскільки використовується як зброя конкурентної боротьби за ринки збуту.

Загально визнано, що міжнародний кредит – є одним із самих складних кредитів. Його форми загалом можна класифікувати за кількома головними ознаками, які характеризують окремі сторони кредитних відносин.

За джерелами розрізняються внутрішні, іноземні та змішані кредитування й фінансування зовнішньої торгівлі. Вони тісно взаємозв'язані й обслуговують усі стадії руху товару від експортера до імпортера, включаючи виробництво експортного товару, перебування його в шляху і на складі, у тому числі за кордоном, а також використання товару імпортером у процесі ви-

робництва і споживання. Чим ближче товар до реалізації, тим сприятливіші, як правило, для позичальника умови міжнародного кредиту.

За призначенням залежно від того, яка зовнішньо-економічна угода покривається за рахунок позичкових коштів, розрізняють: комерційні кредити, безпосередньо пов'язані з зовнішньою торгівлею та послугами; фінансові кредити, що використовуються на будь-які інші цілі, включаючи прями капіталовкладення, будівництво інвестиційних об'єктів, придбання цінних паперів, погашення зовнішньої заборгованості, валютну інтервенцію; "промідні" кредити, призначені для обслуговування змішаних форм вивозу капіталів, товарів і послуг, наприклад у вигляді виконання підрядних робіт [5].

Кредити за видами поділяються на: товарні (в основному надаються експортерами своїм покупцям), і валютні (видаються банками в грошовій формі). Часто валютний кредит є однією з умов комерційної справи щодо постачання устаткування і використовується для кредиту місцевих витрат на будівництво об'єкта на базі імпортного устаткування.

За валютою позики розрізняють міжнародні кредити, надані у валюті країни-позичальника чи країни-кредитора, у валюті третьої країни, а також у міжнародній рахунковій валютній одиниці, що базується на валютному "кошику" (СДР, еку та ін.).

Міжнародні кредити за термінами поділяються на:

- короткострокові – до року, іноді до 18 місяців (над короткострокові – до трьох місяців, одноденні, тижневі);
- середньострокові – від року до п'яти років;
- довгострокові – понад п'ять років.

Короткостроковий кредит зазвичай забезпечується оборотним капіталом підприємств і використовується в зовнішній торгівлі, у міжнародному платіжному обороті, обслуговуючи неторговельні, страхові та спекулятивні угоди. Довгостроковий міжнародний кредит призначений, як правило, для інвестицій в основні засоби виробництва, він обслуговує до 85 % експорту машин і комплектного устаткування, нові форми міжнародних економічних відносин (великомасштабні проекти, науково-дослідні роботи, упровадження нової техніки). Якщо короткостроковий кредит пролонгується, він стає середньо-, а іноді й довгостроковим. У процесі трансформації короткострокових кредитів у середньо- і довгострокові активно бере участь держава, виступаючи як гарант [5].

З погляду забезпечення кредити можуть бути бланкові та забезпечені.

Забезпеченням зазвичай служать товари, товаророзпорядчі та інші комерційні документи, цінні папери, векселі нерухомість та цінності. Застава товару для одержання кредиту здійснюється в трьох формах: тверда застава (певна товарна маса віддається у заставу на користь банку); застава товару в обороті (враховується залишок товару відповідного асортименту на певну суму); застава товару в переробці (із заставленого товару можна виготовляти вироби, не передаючи їх у заставу банкові).

Кредитор переважно бере в заставу товари, що мають великі можливості реалізації, і, визначаючи розмір забезпечення, враховує кон'юнктуру товарного ринку. Іноді як забезпечення кредиту використовують частину офіційних золотих запасів, оцінюваних за середньоринковою ціною (Фінляндія в 1963 р., Італія, Уругвай, Португалія в середині 70-х років). Країни, що розвиваються, стали ширше практикувати (особливо на початку 80-х років) депонування золота під заставу отриманих іноземних кредитів для погашення своєї заборгованості. Проте позички під заставу золота не набули великого поширення через "негативне золоте застереження",

характерне для багатьох міжнародних кредитів. Сутність його стисло можна сформулювати так: якщо позичальник надасть додаткове забезпечення за іншими кредитами, то кредитор може вимагати такого самого забезпечення і для даної позики. Отже, якщо країна одержить кредит під заставу золота, у неї можуть вимагати золотого забезпечення раніше отриманих позичок. Тому деякі країни прагнуть краще продавати золото. Оскільки застава є способом забезпечення зобов'язань за кредитною угодою, то кредитор має право при невиконанні боржником зобов'язання одержати компенсацію з вартості застави [2].

Бланковий кредит видається під просте зобов'язання позичальника погасити його у певний термін. Звичайно документом за цим кредитом служить соло-вексель з одним підписом позичальника. Різновидами бланкових кредитів є контокорент і овердрафт.

З погляду техніки надання розрізняють: фінансові (готівкові) кредити, що зараховуються на рахунок позичальника в його розпорядженні; акцептні кредити у формі акцепту тратти імпортером або банком; депозитні сертифікати; облігаційні позики; консорціальні кредити тощо.

Залежно від того, хто є кредитором, кредити поділяються на: фірмовий, банківський та урядовий;

Фірмовий комерційний кредит – це позичка, надана фірмою, звичайно експортером однієї країни імпортеру іншої країни у вигляді відстрочки платежу за продані товари; комерційний кредит у зовнішній торгівлі поєднується з розрахунками за товарними операціями. Терміни фірмових кредитів різноманітні (звичайно 2-7 років). Вони визначаються умовами кон'юнктури світових ринків, видом товарів та іншими чинниками. З розширенням експорту машин і складного устаткування новим явищем стало подовження їхніх термінів. Фірмовий кредит звичайно оформляється векселем або дається за відкритим рахунком.

Вексельний кредит передбачає, що експортер, уклавши угоду про продаж товару, виставляє переказний вексель (тратту) на імпортера, який, отримавши комерційні документи, акцептує його, тобто дає згоду на оплату в указаний на ньому термін.

Кредит за відкритим рахунком надається за допомогою угоди між експортером і імпортером, за якою постачальник записує на рахунок покупця як його борг вартість проданих і відвантажених товарів, а імпортер зобов'язується погасити кредит у встановлений термін. Кредит за відкритим рахунком практикується при регулярних поставках товарів із періодичним погашенням заборгованості в середині чи в кінці місяця.

Різновидом фірмових кредитів, як визначає Лютій І.О., є авансовий платіж імпортера (аванс покупця), який під час підписання контракту дається імпортером іноземному постачальнику звичайно в розмірі 10-15% вартості замовлених машин, устаткування, суден. Аванс покупця є однією з форм кредитування експорту й одночасно засобом забезпечення зобов'язання іноземного покупця, оскільки імпортер повинен прийняти замовлений товар. У відносинах із країнами, що розвиваються, фірми-імпортери розвинутих країн використовують аванси покупця для вивозу сільськогосподарської продукції з цих країн [3].

У разі невиконання договору з вини особи, котра надала аванс, його слід повернути з вирахуванням збитків на відміну від задатку, який при цьому втрачається. Якщо договір не виконано з вини одержувача задатку, то він зобов'язаний повернути його з покриттям збитків покупцю. Аванс стимулює виконання контракту на відміну від відступного, що надає право звільнитися від зобов'язання за договором без відшкодування збитків

іншій стороні. Іноді купівельний аванс комбінується з відстрочкою платежу, причому рівними частками з визначеними інтервалами (квартал, півроку, рік).

Гнучкішою формою кредиту в міжнародних відносинах є банківський кредит, при якому одним із суб'єктів кредитних відносин виступає банк. Банківське кредитування експорту й імпорту виступає у формі позичок під заставу товарів, товарних документів, векселів, а також обліку тратт. Іноді банки надають великим фірмам-експортерам, з якими вони тісно пов'язані, бланковий кредит, тобто без формального забезпечення [4].

У міжнародній торгівлі банківські кредити мають переваги перед фірмовими. Вони дають можливість одержувачу вільніше використовувати кошти на купівлю товарів, звільняють його від необхідності звертатися за кредитом до фірм-постачальників, робити з останніми розрахунки за товари готівкою за рахунок банківського кредиту. Залучаючи державні кошти і застосовуючи гарантії, приватні банки нерідко надають експортні кредити на 10-15 років за ставками, нижчими від ринкових. Проте банки, як правило, обмежують використання кредиту рамками своєї країни і нерідко ставлять умови про витрачання його на певні цілі, наприклад, на купівлю товарів у фірм, у яких вони заінтересовані. При цьому банківський кредит набуває властивостей фірмового кредиту. Банківський кредит дається банками, банкірськими домами, іншими кредитними установами [7].

Для координації операцій з кредитування зовнішньоекономічних операцій, мобілізації значних кредитних ресурсів і рівномірного розподілу ризику банки організують консорціуми, синдикати, банківські пули. Банки надають експортні та фінансові кредити.

Фінансовий кредит – це надання кредитів у грошовій (валютній) формі. Фінансові кредити можуть надаватися у валютах країни-кредитора, країни-боржника, а також у третій валюті або взагалі в декількох валютах, як це буває на європейському ринку, коли позика розміщується одночасно в кількох країнах. Однією з форм фінансових кредитів є облігаційні позики, які розміщуються іноземними позичальниками на міжнародному та національному ринках позичкового капіталу за допомогою банків.

Доречно виокремити та детально зупинитися на формах урядового кредиту. Розрізняють такі форми довгострокових (терміном 10-15 і більше років) міждержавних кредитів за рахунок асигнувань із держбюджету.

1. Двосторонні урядові кредити. У широких масштабах міждержавний довгостроковий кредит зародився під час Першої світової війни й набув розвитку у повоєнний період. У Другій світовій війні міжурядові позики не відігравали істотної ролі. Поставки воєнних та інших матеріалів здійснювалися в основному на умовах "ленд-лізу" (в оренду) без кредитних зобов'язань.

2. Кредити міжнародних і регіональних валютно-кредитних і фінансових організацій.

Урядовий кредит (міжурядові позики) – різновидність міжнародного кредиту, який надається однією країною іншій в товарній або грошовій формі, в рамках міжурядової угоди. В широкому розумінні до міжурядових позик належать кредити міжнародних валютно-кредитних організацій, які надаються через МВФ, групу МБРР, Європейський Інвестиційний банк та інші фінансово-кредитні інститути.

Для урядового кредиту характерним є те, що суб'єктами кредитних відносин виступають окремі держави, а об'єктом перерозподілу – їх національний доход. Звичайно, урядовий кредит надається на більш пільгових умовах, ніж приватний. Він може бути безпроцентним, пільговим, може надаватися у вигляді субсидій. Найчастіше урядовий кредит є цільовим для опанування кон-

кретних проектів, програм економічного та соціального розвитку. Міжурядові позики виступають у формі інвестиційного кредиту, який використовується для фінансування капітальних вкладень. Він може направлятися на збалансування платежів між країнами [7].

У міжнародному обороті кредит виконує функцію нагромадження та перерозподілу позичкових капіталів між країнами для забезпечення потреб розширеного відтворення з метою отримання максимальних прибутків.

В Україну залучаються іноземні кредити для розв'язання проблем, що пов'язані з структурної перебудовою економіки, технічним переоснащенням і модернізацією виробничих процесів, а також для проведення конверсії і розвитку експортного потенціалу.

Міжнародні кредити залучаються на основі міжнародних угод, що заключаються між суб'єктами кредитних відносин. Для координації діяльності економічних агентів України з приводу залучення та цільового використання іноземних кредитів створено Валютно-кредитну раду при Кабінеті міністрів.

Протягом останніх років Україна заключила низку міжнародних угод про відкриття кредитних ліній з окремими державами під конкретні проекти і програми. Набула сталого характеру співпраця Національного банку України (головного агента Уряду) з Міжнародним валютним фондом, Світовим банком і Європейським банком реконструкції та розвитку.

Розширилися також двосторонні зв'язки з центральними банками ряду країн: співробітництво з центральними банками Німеччини, Франції, Нідерландії, Китаю, Ірану; триває співпраця з фінансовими установами США через Агентство міжнародного розвитку США.

Разом з тим зараз спостерігається різке зростання зовнішнього боргу держави та погіршення показників, що характеризують його обслуговування. Це можна пояснити за таких обставин:

по-перше, високими темпами зростає обсяг іноземних кредитів, що призводить до непомірного накопичення боргових зобов'язань перед іноземними кредиторами. Але така політика не завжди підкріплена потенційними фінансовими можливостями (внутрішніми джерелами) погашення зовнішнього боргу;

по-друге, ускладнюються умови використання кредитних ресурсів внаслідок внутрішньої економічної та соціальної нестабільності в країні, виникає недовіра окремих іноземних банків-кредиторів до кредитоспроможності позичальників. Низький економічний потенціал призвів до того, що кредитний рейтинг нашої країни значно понизився. Сьогодні Україна відноситься до груп країн з високим кредитним ризиком;

по-третє, допускається неефективне використання кредитів економічними агентами країни-позичальника. Допускаються нераціональні схеми визначення потреби в іноземних ресурсах, їх мобілізації та наступному погашенні. В Україні серед економічних агентів панує так званий "економічний романтизм", внаслідок чого були допущені оптимістичні прогнози розвитку економіки. Тому потенційні можливості були дещо переоцінені і залучено більше кредитів порівняно із реальною можливістю їх обслужити. Зараз наша держава змушена обслуговувати свій зовнішній борг у деякій мірі за рахунок кредитів МВФ. Але погашати кредити за рахунок нових кредитів – це ганебна практика. Можна застрягнути у "спіраль відсотків"; звалитися у "боргову яму" [4].

А тому, головними завданнями органів системи управління зовнішнім боргом полягають у здійсненні системного аналізу та контролю за ефективним використанням іноземних кредитів у відповідності з реальними можливостями країни обслужити свій зовнішній борг.

Отже, міжнародний кредит – це надання позичкових капіталів одних країн іншим у тимчасове користування на засадах повернення, платності та строковості, а кошти для міжнародного кредиту мобілізуються на міжнародному та національних ринках позичкових капіталів.

Однією з основоположних проблем світової економіки є проблема недостатності інвестиційних ресурсів та боротьби за їхнє використання. Тому кожна держава змушена шукати нові методи та форми впливу на економічне та політичне середовище задля забезпечення могутності, необхідної для реалізації державних інтересів. Здійснюючи міждержавні позики, країна має змогу використовувати додаткові можливості, що відкриваються перед нею. В умовах сталого розвитку економіки, при відсутності надзвичайних ситуацій за допомогою податків держава отримує достатньо коштів для свого нормального функціонування. За надзвичайних умов податкових коштів недостатньо. Вийти із скрутного становища держава може, уклавши угоду позики.

Проблеми зовнішнього боргу охоплюють не лише сферу економіки, а й мають політичні наслідки. Так, високий зовнішній борг усуває можливість проведення незалежної економічної політики, зовнішні кредитори починають насаджувати країні не лише умови погашення боргу, але й заходи внутрішньої економічної політики. Зовнішній борг обмежує свободу дій держави, вибір власної стратегії розвитку.

1. Асадчев В.М., Сухоставець А. Борги і заборгованість. Різна природа – спільна проблема / Асадчев В.М., Сухоставець А. // *Фінанси України*. – 2000. – №2. – С.54-57. 2. Вільгельм С. Глобальна криза та зовнішні борги країн Єврозоюзу. / Вільгельм С. // *Finance.ua*. – 2009. – №5. – С.45-58. 3. Лютий І.О. Новітні тенденції розвитку фінансової системи держави / Лютий І.О. // *Фінанси України*. – 2004. – № 5. – С.24-29. 4. Рязанова Н.С. Сучасні тенденції зовнішньої заборгованості / Рязанова Н.С. // *Фінанси України*. – 2005. – №7. – С.12-27. 5. Смирнов А.Л. Міжнародний кредит: форми и условия. / Смирнов А. Л., Красавина Л. Н. – М., 1995. – 192 с. 6. Савчук В.С. Еволюція теорій розподілу багатства та сучасні суперечності / Савчук В.С. – К: КНЕУ, 2000. – 304 с. 7. Shah A. Third World Debt Undermines Development. / Anup Shah // *Global Issues*, 2007. – June 03. – P. 5-31.

Надійшла до редколегії 10.05.11

УДК 336.71. 37 "19/20"

І. Новікова, канд. екон. наук

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА, ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ В РАМКАХ ФОРМУВАННЯ РИНКОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ: ДОСВІД ІСТОРИЧНОГО МИНУЛОГО

Досліджується процес становлення економічної освіти у контексті формування вітчизняного банківського сектору в умовах ринкових трансформацій наприкінці XIX – на початку XX ст.

Ключові слова: інститут, банки, банківська система, економічна освіта, комерційна освіта, ринкове господарство.

Исследуется процесс становления экономического образования в контексте формирования отечественного банковского сектора в условиях рыночных трансформаций в конце XIX – начале XX в.

Ключевые слова: институт, банки, банковская система, экономическое образование, коммерческое образование, рыночное хозяйство.

The process of formation of economic education in the context of the domestic banking sector in terms of market transformations in the late nineteenth – early twentieth century.

Keywords: college, banks, banking, economics, trade education, market economy.

У сучасних умовах розвитку вітчизняного господарства, особливо у теперішній складний період, перед державою постає ряд питань і проблем, що потребують негайного уважного вивчення, кваліфікованого аналізу та вірного розв'язання. Однією з найважливіших задач є й переорієнтація згідно європейських стандартів національної освіти. Але тут варто звертати увагу відповідних фахівців та чиновників не тільки на дотримання стандартів, а й на можливість забезпечення належної якості освіти, на відповідність установ що надають її, на професійний склад працівників тощо. Адже нинішній спад фінансово-ділової активності, труднощі які переживає економіка нашої країни свідчать про те, що в країні вкрай мало справжніх висококваліфікованих кадрів, які взмозі знайти оптимальні шляхи виходу з важкого й напруженого становища. І тут мова йде саме про високоосвічених економістів-практиків яких з одного боку нібито так багато, а з іншого – одиниці.

У такі нелегкі часи особливо актуальною є тематика національного відродження та переоцінка власного історичного досвіду. Україна вже мала можливість у період становлення господарства ринкового типу (дуга половини XIX – початок XX ст.), в умовах злетів і труднощів шляхом спроб і помилок вибудувати професійну освіту в тому числі й економічну.

Порушена проблема вже неодноразово привертала увагу сучасних дослідників, зокрема Е.Л. Лортикіяна [1], Я.Є. Сошинської [2], З.В. Гіптерс [3] та ін. Публікації цих науковців є вагомими й містять цінний матеріал, однак вони не дають можливості повною мірою оцінити та проаналізувати особливості формування структури

освітніх закладів, що надавали економічну освіту, визначити мету та завдання діяльності цих установ, з'ясувати їхні пріоритети, можливості, труднощі тощо.

Мета статті полягає у дослідженні процесу підготовки спеціалістів-економістів в Україні у другій наприкінці XIX – на початку XX ст., а також розгляді та аналізі специфіки діяльності комерційних освітніх установ.

В процесі господарчої трансформації та розвитку на теренах нашої держави протягом другої половини XIX – початку XX ст. швидко збільшувалася кількість фабрик, заводів, великих промислових гігантів а також супутніх обслуговуючих та посередницьких організацій. Еволюція ринкової інфраструктури підтримувалася і супроводжувалася ростом відповідних фінансово-кредитних установ. Здебільшого це були банки акціонерні комерційні, міські, сільські, земельні та тощо і страхові компанії.

Збільшення чисельності банківських установ та постійний розвиток і вдосконалення їхніх операцій у зазначений період породжувало зростання попиту на кваліфікованих банківських працівників. Діючі на той час вищі навчальні заклади не могли в повному обсязі забезпечити спеціалістами наявний на них на ринку праці попит, тим паче що такі освітні установи загалом випускали інтелектуальну еліту а не звичайних вузько-кваліфікованих службовців. Проблема формування комерційної освіти стала настільки важливою й очевидною, що наприкінці XIX ст. почала підніматися на найвищому рівні – державному. Міністерство фінансів на чолі з його міністром С.Ю. Вітте стало докладаати великих зусиль для того щоб "заповнити відчутну прогалину у вищій комерційній освіті" і сформувати потрі-